

Dariusz Matelski

Wkład mniejszości niemieckiej w Polsce w stosunki polsko-niemieckie (1991–2011)

Nacjonalistyczna polityka Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej prowadzona w latach 1945–1989 wobec mniejszości niemieckiej (a także innych mniejszości narodowych) zmierzała do powstania państwa narodu polskiego¹. Również hitlerowskie przesiedlenia ludności niemieckiej w latach 1939–1944 stały się pierwszym etapem tragedii Niemców zasiedziały od średniowiecza na obszarze Europy Środkowo-Wschodniej, kiedy na te tereny przybyli ich przodkowie jako osadnicy i zdobywcy. Nazistowska Rzesza uczyniła z nich instrument w realizacji nowej – niemieckiej Europy. Kolejnym etapem okazała się ewakuacja przed nadciągającą od wschodu Armią Czerwoną. Jednak trzeci etap – wypędzeń i wysiedleń po 1945 r. – okazał się nie mniej bolesny, a niekiedy i tragiczny. Łącznie w latach 1945–1950 opuściło Polskę nie mniej niż 3 190 900 Niemców². Od tego czasu władze PRL przyznawały się do istnienia zaledwie kilkudziesięciotysięcznej diaspory Niemców³ (od początku lat sześćdziesiątych aż do upadku PRL władze twierdziły, iż w Polsce zamieszkiwało zaledwie 3–5 tys. Niemców)⁴, czemu przeczyły liczby wyjeżdżających w ramach akcji

¹ Władze PRL w 1987 r. w sprawozdaniu z wykonania Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych uznały nawet, że „Polska Rzeczpospolita Ludowa jest państwem jednolitym narodowościowo. Ogólna liczba przedstawicieli mniejszości narodowych stanowi niewiele ponad 1% ogółu ludności”. A. Michalska, *Międzynarodowa ochrona mniejszości*, „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa” 1992, t. I, z. 1, s. 63–86.

² Zob. D. Matelski, *Niemcy w Polsce w XX wieku*, Warszawa–Poznań 1999; P. Madajczyk, *Niemcy polscy 1944–1989*, Warszawa 2001; H. Szczerbiński, *Ludność niemiecka w Polsce w latach 1945–1980. Sytuacja ekonomiczna, prawna i polityczna*, Warszawa–Toruń 2003.

³ Według władz państwowych w dniu 31 marca 1952 r. mieszkało w Polsce ok. 100 tys. Niemców, z tego 68,5 tys. na ziemiach zachodnich i północnych (35,5 tys. było zatrudnionych w przemyśle i rolnictwie). Archiwum Akt Nowych (AAN) w Warszawie, zespół: KC PZPR, sygn. 237/V/75, Ludność niemiecka według stanu na dzień 31 marca 1952 r.

⁴ A. Sakson, *Mniejszość niemiecka na tle innych mniejszości narodowych we współczesnej Polsce*, „Przegląd Zachodni” 1991, nr 2 (259), s. 4; idem, *Die deutsche Minderheit im heutigen Polen*, „Deutsche Studien” 1992, XXIX, nr 115, s. 227.

łączenia rodzin⁵. Miejsce wysiedlonych i wypędzonych Niemców zajęli Polacy (ponad 1,5 mln) oraz kilkadziesiąt tysięcy Żydów ze Związku Radzieckiego (z przedwojennych kresów wschodnich Polski)⁶.

Władze państwowe w Polsce, wprowadzając drakońskie ustawodawstwo karne, wymierzone głównie w ugrupowania antykomunistyczne i niepodległościowe, stosowały także jego przepisy wobec ludności niemieckiej. W swym rygorze prawnym władze państwowe nie ustępowały prawodawstwu okupacyjnemu z lat 1939–1945⁷. Dopiero po powstaniu NRD nastąpiła zmiana statusu prawnego Niemców w Polsce. Drakońskie prawodawstwo antyniemieckie zostało zmienione ustawą z 20 lipca 1950 r. o zniesieniu sankcji oraz ograniczeń w stosunku do obywateli, którzy zgłosili swą przynależność do narodowości niemieckiej⁸. Teraz ochrona Niemców w Polsce została zamknięta w ramach ogólnobywatelskich praw i obowiązków wynikających z ustaw regulujących postępowanie wobec wszystkich obywateli państwa. Tak więc aż do upadku PRL w 1989 r. nie została unormowana sytuacja prawna mniejszości niemieckiej⁹.

Po odwilży politycznej 1956 r. władze PRL pozwoliły mniejszości niemieckiej na Śląsku na założenie 14 kwietnia (zarejestrowane 4 maja) 1957 r. w Wałbrzychu Niemieckiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego (*Deutsche Sozial-Kulturelle Gesellschaft*), którego przewodniczącym został Richard Riedel (od 1963 r. Walter Trieber, od 1965 r. Ilse Friese, od 1971 r. Fritz Müller, od 1973 r. ponownie Ilse Friese). W latach 1976–1983 kuratorem Towarzystwa był Friedrich Petrach, a następnie przewodniczącym H. Kamler¹⁰. Posiadało ono zarządy miejskie we Wrocławiu i Wałbrzychu, a skupiało od 4 tys. w 1957 r. do jedynie 47 osób w 1988 r.¹¹ Wobec bierności towarzystwa w Wałbrzychu oraz polityki władz zmierzającej do maksymalnego ogra-

⁵ Zob. S. Jankowiak, *Wysiedlenie i emigracja ludności niemieckiej w polityce władz polskich w latach 1945–1970*, Warszawa 2005; A. Sakson, *Berlin – Wurszawa. Studia o Niemcach i ich relacjach z Polakami*, Wrocław 2010.

⁶ D. Matelski, *Hitlerowska i stalinowska polityka eksterminacji obywateli polskich w czasie II wojny światowej*, „Życie i Myśl” 1995, r. XLIII, nr 2 (426), s. 21–30 (tutaj s. 28).

⁷ A. Jaracz, *Powojenne ustawodawstwo i orzecznictwo karne na Pomorzu Środkowym w latach 1945–1956*, „Przegląd Zachodni”, 1992, nr 2 (263), s. 124.

⁸ Dz.U. RP 1950, nr 29, poz. 270. Natomiast na podstawie ustawy z 8 stycznia 1951 r. o obywatelstwie polskim (Dz.U. RP 1951, nr 4, poz. 25) mogli oni zostać obywatelami polskimi narodowości niemieckiej (nową ustawę o analogicznej nazwie wprowadzono w 1962 r., jednak nie dawała ona już możliwości wskazywania pochodzenia narodowego – Dz.U. PRL 1962, nr 10, poz. 49). Zob. G. Janusz, *Status ludności niemieckiej w Polsce w latach 1944–1950. Analiza i wybór aktów normatywnych*, Lublin 2005.

⁹ K. Pudło, *Powojenna Polska państwem jednonarodowym? „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa” 1997 (1998), t. VI, z. 2 (11), s. 273–283.*

¹⁰ B. Ociełka, *Niemcy na Dolnym Śląsku w latach 1945–1970*, Wrocław 1992, s. 143 i 147.

¹¹ Z. Kurcz, *Mniejszość niemiecka w Polsce*, Wrocław 1995, s. 45.

niczenia języka niemieckiego w szkolnictwie, ludność niemiecka bojkotowała jego działalność.

Polityka narodowościowa władz Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wobec Niemców zakończyła się niepowodzeniem. Mimo 45 lat represji, gróźb i nacisków, spora część ludności rodzimej (dla której opcja niemiecka była świadomym wyborem, a publiczna deklaracja narodowościowa niejednokrotnie wyprzedzała znajomość języka, kultury i tradycji niemieckich, które dopiero stopniowo nabywano) oraz osób niewątpliwie posiadających niemieckie korzenie narodowe, zachowała język i kulturę narodową.

* * *

Upadek PRL stał się zatem kamieniem milowym na drodze do pojednania (*Versöhnung*) polsko-niemieckiego, zapoczątkowanego w 1965 r. listem biskupów polskich zawierającym pamiętne słowa o wybaczeniu i prośbę o przebaczenie¹². Wówczas rozpoczęła się dyskusja na temat losu Niemców w Polsce oraz Polaków z Związku Radzieckim po 1945 r., a przez analogię i podobieństwo losów – zaczęto dostrzegać wielką tragedię obu narodów. Było to probierzem polsko-niemieckiego dialogu o wypędzeniu. Na łamach miesięcznika „Odra” odpowiedzialny za wysiedlenia z Wrocławia Andrzej Jochenson napisał: „do tych wysiedleńców, którzy jeszcze żyją, zwracam się z prośbą o przebaczenie i przyjęcie mojej prośby jako zadośćuczynienia –jedyne, jakie jest w obecnej sytuacji możliwe”¹³.

Społeczeństwo polskie, mimo wieloletnich zabiegów komunistów, po 1989 r. wyzyło się już w znacznym stopniu ze swej antyniemieckości, „która miała swe obiektywne uzasadnienie – jak pisał Andrzej Sakson – w odczuciach społeczeństwa, [co – D. M.] ówczesne władze starały się instrumentalizować. Miała ona m.in. wypierać ze świadomości Polaków tragiczne wspomnienia radzieckiej okupacji z lat 1939–1941, zbrodnie ukraińskie popełnione w Galicji Wschodniej i na Wołyniu czy też fakt zaistnienia nowej formy okupacji – radzieckiej po II wojnie światowej lub też niegodne przypadki kolaboracji Polaków z władzami hitlerowskimi i radzieckimi w czasie ostatniej wojny. Brak możliwości dokonania wszechstronnego rozrachunku z okupacyjną przeszłością i przeprowadzenia dyskusji nad modelem ustrojowym kształtowa-

¹² P. Madajczyk, *Na drodze do pojednania – wokół orędzia biskupów polskich do biskupów niemieckich z 1965 roku*, Warszawa 1994.

¹³ D. Matelski, *Los wypędzonych – Polacy i Niemcy (1939–1949)*, „Życie i Myśl” 1996, nr 2 (430), s. 94; zob. szerzej: M. Podlasek [-Ziegler], *Wypędzenie Niemców w świadomości Polaków*, [w:] *Polska–Niemcy – kompleks wypędzenia, nawiązanie dialogu*, „Polska w Europie”, zeszyt specjalny, Warszawa 1995, s. 79–97; eadem, *Wypędzenie Niemców z terenów na wschód od Odry i Nysy Łużyckiej – relacje świadków*, Warszawa 1995.

nym w Polsce po 1945 r. doprowadził do propagowania niezwykle jednostronnego obrazu Niemiec i Niemców. [...] Zmieniennym przykładem tego zjawiska były ukazywane w środkach masowego przekazu w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych »prawdy« o tamtych czasach (np. wielokrotnie emitowane w telewizji takie seriale, jak «Stawka większa niż życie» czy też «Czterej pancerni i pies»)¹⁴.

Upadek komunizmu w Polsce w 1989 r. stanowił cezurę w dziejach Niemców na ziemiach polskich po II wojnie światowej, albowiem dopiero wówczas powstała obiektywna możliwość „bardziej trzeźwego spojrzenia na wspólną przeszłość”¹⁵. Położono kres trwającemu kilka dziesiątków lat procesowi zatruwania wspólnego tysiącletniego sąsiedztwa. Niemiecki, narodowy i konstytucyjny nakaz zjednoczenia (*Vereinigungsgebot*) mógł zostać zrealizowany tylko w wyniku rozbitcia systemu państw satelickich w Europie Środkowo-Wschodniej, co rozpoczęło się i dokonało w Polsce. Z kolei zaś uwolnienie Polski od radzieckiego okrążenia oraz suwerenne ułożenie swoich spraw wewnętrznych było możliwe tylko w wyniku zjednoczenia Niemiec.

Odzyskanie przez Polskę suwerenności w 1989 r. wpłynęło na zmianę postrzegania Niemców przez Polaków. Nastąpić to mogło dopiero w momencie gdy obydwa narody znalazły się w miejscu zwrotnym swych dziejów.

* * *

W 1989 r. Polacy i Niemcy stanęli po raz pierwszy od dziesięcioleci przed szansą przecięcia wzajemnych urazów. Zmianie uległy także założenia doktrynalne i ideologiczne w polskiej polityce zagranicznej i wewnętrznej, której wyrazem było oświadczenie premiera Tadeusza Mazowieckiego z 12 września 1989 r., iż „Polska jest państwem i ojczyzną nie tylko Polaków, ale także mniejszości narodowych”¹⁶. Symbolicznym wyrazem tych zmian była msza pojednania (w j. polskim i j. niemieckim) w Krzyżowej (*Kreisau*) 12 listopada 1989 r. z udziałem T. Mazowieckiego i kanclerza RFN Helmuta Kohla odbywająca się w nastroju „*Treuga Dei*” (pokoju Bożego), pod-

¹⁴ A. Sakson, *Niemcy w świadomości społecznej Polaków*, [w:] *Polacy wobec Niemców. Z dziejów kultury politycznej Polski 1945–1989*, red. A. Wolff-Powęska, Poznań 1993, s. 414–415. Filmy te pokazywały różnice w mentalności i wychowaniu obu narodów, bowiem „Kloss pokonywał Brunnera nie siłą polskiego patriotyzmu, lecz niemieckiej perfekcyjności. Z hitlerowcami mógł wygrać, ponieważ byli uporządkowani i przewidywalni aż do granic pedanterii. Gdyby w tym samym okresie prowadził działalność np. w sztabach radzieckich, jego warsztat wywiadowczy okazałby się zupełnie nieprzydatny”. „Wprost”, 19.02.1995, nr 8, s. 69. Zob. *Polacy – Niemcy. Sąsiedztwo z dystansu*, red. A. Wolff-Powęska i D. Bingen, Poznań 2004.

¹⁵ W. Wrzesiński, *Nowe elementy i kierunki w polskich badaniach niemcoznawczych*, „Przegląd Zachodni” 1996, nr 1 (278), s. 78.

¹⁶ „Diariusz Sejmowy” 1989, nr 17, s. 4; P. Mohlek, M. Hošková, *Der Minderheitenschutz in der Republik Polen, in der Tschechischen und in der Slowakischen Republik*, Bonn 1994, s. 59.

czas której przypomniano hasło z czasów powstania listopadowego: „Nie ma zjednoczonych Niemiec bez wolnej Polski” (*Keine deutsche Einheit ohne Polens Freiheit*). Zaś podczas toastu pierwszego niekomunistycznego premiera Polski po II wojnie światowej – Tadeusza Mazowieckiego wzniesionego na cześć Helmuta Kohla w Warszawie 9 listopada 1989 r., usłyszeliśmy: „Historia stosunków polsko-niemieckich legitymuje się tysiącletnią metryką. Były w niej konflikty i starcia zbrojne, które dla nas oznaczały walkę o samo istnienie, o byt narodowy. Ale były w niej także długie okresy pokojowego współżycia, sąsiedzkiej współpracy, wspólnego tworzenia cywilizowanego dorobku naszego kontynentu. Jeśli mówi się o tym zbyt mało, to dlatego, że na tę lepszą część polsko-niemieckiej przeszłości, którą tu przywołałem, rzuciły długi cień dzieje najnowsze. Od tragedii upadku państwa polskiego i jego rozbiorów w XVIII w. poczynając, a na tragedii II wojny światowej kończąc. Gwałt i przemoc, rozpętane przez hitlerowską III Rzeszę, osiągnęły wówczas swe apogeum. Polska stała się pierwszą ofiarą zbrojnej agresji ze strony Niemiec, czego pięćdziesiąt rocznicę obchodziliśmy w tym roku, uległa ponownemu rozbiorowi, poniosła olbrzymie straty materialne i ludzkie. A intensywności ludzkich cierpień nie da się ująć w żadne statystyki. Klęska i cierpienie stały się też w końcu udziałem narodu niemieckiego. Nie da się tego wszystkiego wymazać z historycznej pamięci, niech w niej pozostanie potomnym ku przestrodze. Zarazem jest naszą intencją i zadaniem – sądzę, że wspólnym – by ten cień ostatecznie i nieodwołalnie przekroczyć”¹⁷.

Rozpoczęła się także debata naukowców i publicystów nad problemem wysiedlenia Niemców z Polski po II wojnie światowej. Niemcy mówili o wypędzeniach, a Polacy o przymusowych wysiedleniach, przesiedleniach, czy repatriacji. Dopiero traktat graniczny z 14 listopada 1990 r. jednoznacznie stwierdził, iż po 1945 r. nastąpiła „utrata przez licznych Polaków i Niemców ich stron ojczystych w wyniku wypędzenia lub wysiedlenia”¹⁸.

Trzecia Rzeczypospolita zagwarantowała prawa mniejszości narodowych na podstawie ustawodawstwa międzynarodowego i wewnętrznego. Dodatkowo zapisano to także w traktacie bilateralnym z Republiką Federalną Niemiec z 17 czerwca 1991 r. o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy – gdzie umieszczono klauzule o ochronie mniejszości narodowych (art. 20–22)¹⁹. Władze polskie przyznały się do istnienia

¹⁷ J. Barcz, *Polska – Niemcy. Na drodze ku porozumieniu i pojednaniu: zbiór dokumentów związanych z wizytą Kanclerza Federalnego RFN Helmuta Kohla w Polsce w dniach 9–14 listopada 1989 r.*, Poznań 1990, dok. 1, s. 11–12.

¹⁸ *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o potwierdzeniu istniejącej między nimi granicy.* [w:] *Die deutsch-polnischen Verträge...*, s. 13; *Die deutsch-polnischen Verträge vom 14.11.1990 und 17.6.1991. Traktaty polsko-niemieckie z 14.11.1990 i 17.6.1991 r.*, Bonn-Köln 1991, s. 45–53; G. Janusz, *Prawa mniejszości narodowych. Standardy europejskie*, Warszawa 1995.

¹⁹ *Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec z 17 czerwca 1991 r. o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy.* [w:] *Die deutsch-polnischen Verträge...*, s. 60–61.

na terenie Trzeciej Rzeczypospolitej około miliona mniejszości narodowych, które stanowiły około 3–4% ogółu społeczeństwa. Najliczniejszą z nich są Niemcy.

W 1989 r. zaczęły powstawać jak „grzyby po deszczu wolności” towarzystwa społeczno-kulturalne mniejszości, w tym kilkadziesiąt stowarzyszeń mniejszości niemieckiej (zrzeszonych w Centralnej Radzie Towarzystw Niemieckich w Rzeczypospolitej Polskiej). Na przełomie lat 1989–1990 na 37,8 mln mieszkańców Polski było od 850 tys. do 1,1 mln osób zrzeszonych w towarzystwach mniejszości narodowych (od 2,25 do 2,91%), w tym 300–400 tys. Niemców²⁰.

Tabela 1.

Mniejszość niemiecka w Polsce w latach 1989–1990 (dane szacunkowe)

Obszar	Członkowie stowarzyszeń niemieckich	
	liczba	%
Mazury i Warmia	7 400	2,47
Polska centralna	19 080	6,37
Pomorze Gdańskie	6 150	2,05
Pomorze Środkowe	700	0,23
Pomorze Zachodnie	2 400	0,80
Śląsk Dolny	1 700	0,57
Śląsk Górny	80 600	26,91
Śląsk Opolski	180 000	60,08
Wielkopolska	1 500	0,50
ziemia lubuska	50	0,02
Razem:	299 580	100,00

Źródło: Z. Kurcz, *Mniejszość niemiecka w Polsce*, Wrocław 1995, s. 270; D. Matelski, *Niemcy w Polsce w XX wieku*, Warszawa–Poznań 1999, s. 276.

W latach 1990–1991 trwały negocjacje polsko-niemieckie w sprawie uregulowania statusu mniejszości niemieckiej w Polsce. Traktat z 17 czerwca 1991 r. stworzył nowe możliwości kształtowania sąsiedztwa Polaków i Niemców na podstawie wspól-

²⁰ A. Sakson, *Die deutsche Minderheit im heutigen Polen*, „Deutsche Studien” 1992, nr 115, s. 27; Th. Urban, *Deutsche in Polen*, München 1994, s. 16. Narodowy Spis Powszechny 2002 r. wykazał, że w Polsce mieszkało 152 897 osób narodowości niemieckiej, z tego 70% w województwie opolskim, 21% w województwie śląskim, a 9% w pozostałych 14 województwach. Zob. *Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002 w zakresie deklarowanej narodowości oraz języka używanego w domu*, http://www.stat.gov.pl/gus/8185_PLK_HTML.htm, odczyt z dn. 23.11.2011.

nych wartości: państwa prawa, demokracji i praw człowieka²¹. Prawa mniejszości narodowych potwierdziła także Konstytucja Trzeciej Rzeczypospolitej z 2 kwietnia 1997 r. (art. 35)²².

Państwo polskie rozpoczęło prowadzenie aktywnej polityki narodowościowej, polegającej na finansowaniu działalności poszczególnych organizacji mniejszościowych (wychodząc z założenia, iż podatnicy wywodzący się z mniejszości narodowych mają prawo do proporcjonalnej redystrybucji dochodu narodowego). Trzecia Rzeczypospolita umożliwiła mniejszości niemieckiej rozwój jej tożsamości kulturowej oraz integrację w ramach społeczności lokalnych na bazie lojalności wobec kraju zamieszkania. Umożliwiło to uniknięcie poważniejszych zadrażeń z mniejszością niemiecką oraz dążenie do ułożenia współpracy i współistnienia na zasadzie bezkonfliktowości²³.

Przyjęte przez rząd Tadeusza Mazowieckiego nowe założenia w polityce narodowościowej umożliwiły najpierw powstanie 15 września 1990 r. na zebraniu przedstawicieli Niemców polskich we Wrocławiu – Centralnej Rady Niemców²⁴, a następnie zarejestrowanie²⁵ przez Sąd Wojewódzki w Opolu w dniu 27 sierpnia 1991 r. Związku Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce²⁶ z siedzibą w Opolu²⁷.

²¹ *Polska i Niemcy. Dobre sąsiedztwo i przyjazna współpraca*, red. J. Barcz i M. Tomala, Warszawa 1992, s. 5. Zob. M. Tomala, *Niemcy – mają pasją*, Warszawa 2010.

²² „Art. 35. 1. Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury. 2. Mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzygnięciu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej”. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 1997, s. 8.

²³ Zob. D. Matelski, *Niemcy w Polsce w XX wieku*, Warszawa–Poznań 1999.

²⁴ Z Rady wyłoniono 5-osobowe prezydium (Dietmar Brehmer, Georg Bryłka, Henryk Kroll, Karol Nossol i Friedrich Sikora) z siedzibą w Strzelcach Opolskich, http://www.vdg.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=138&Itemid=104, odczyt z dn. 18.11.2011.

²⁵ Komitet Założycielski (tworzyli go: Georg Bryłka, Henryk Kroll, Helmut Paździor, Friedrich Sikora i Leo Stosch) w dniu 10 czerwca 1991 r. złożył wniosek do Sądu Wojewódzkiego w Opolu o zarejestrowanie Związku, http://www.vdg.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=138&Itemid=104, odczyt z dn. 18.11.2011.

²⁶ Pierwszym przewodniczącym Związku został wybrany Georg Bryłka (1929–), w 1994 r. zastąpił go prof. Gerhard Bartodziej, w 2000 r. wybrano Fryderyka Petracha, od lutego 2005 r. Związkowi przewodniczył Henryk Kroll, poseł na Sejm z ramienia mniejszości niemieckiej, który został ponownie wybrany 24 marca 2007 roku na kolejną kadencję. Od 11 maja 2009 r. nowym przewodniczącym Związku jest Bernard Gajda. Zob. http://www.vdg.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=138&Itemid=104, odczyt z dn. 18.11.2011.

²⁷ W Opolu rozpoczęło działalność Biuro Związku, którego pracownikami byli: Joachim Niemann – dyrektor Biura w latach 1992–2006 i Gerda Gajda – sekretarka w latach 1991–2005, a następnie: Maria Neumann – kierownik biura, Bianka Karolkiewicz – referent ds. księgowości, Anna Giza – referent ds. administracyjno-biurowych, Monika Wittek – specjalista ds. kultury, Hubert Kołodziej – specjalista ds. szkolnictwa, Łukasz Biły – specjalista ds. mediów i promocji. http://www.vdg.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=139&Itemid=105, odczyt z dn. 18.11.2011.

W 1992 r. został zarejestrowany Związek Młodzieży Mniejszości Niemieckiej w RP, który w 1997 r. liczył 55 kół z 8 tys. członków w skali kraju. Rozpoczęcie legalnej działalności przez towarzystwa społeczno-kulturalne Niemców w Polsce dało początek niemieckiej działalności kulturalnej, oraz organizowaniu od października 1992 r. Przeglądu Zespołów Artystycznych Mniejszości Niemieckiej²⁸. Uchwalona przez Sejm RP 7 września 1991 r. ustawa o systemie oświaty²⁹ umożliwiła legalną działalność szkolnictwa niemieckiego w Polsce. Na tej podstawie w 184 szkołach podstawowych województwa opolskiego wprowadzono nauczanie języka niemieckiego jako obcego (do 1989 r. obowiązywał zakaz nauczania języka niemieckiego na Górnym Śląsku, a wyjątek stanowiły jedynie dwie szkoły podstawowe w okolicach Brzegu oraz Liceum im. Wilhelma Piecka w Katowicach)³⁰. Przy oddziałach towarzystw niemieckich w Polsce powstały tzw. biblioteczki podręczne, systematycznie zaopatrywane w nowości wydawnicze przez konsulaty niemieckie w Polsce oraz Instytut Goethego w Warszawie³¹. W Opolu rozgłośnia Polskiego Radia rozpoczęła nadawanie raz w tygodniu godzinną audycję pt. *Nasz Heimat*, poświęconą sprawom mniejszości niemieckiej, a Telewizja Polska co dwa tygodnie – program Oberschlesien Journal (początkowo Oberschlesien Aktuell), przygotowywany przez dziennikarzy związanych z mniejszością niemiecką³². Ważne miejsce w życiu mniejszości niemieckiej zajmuje prasa niemiecka wydawana w Polsce. Od 1 kwietnia 1990 r. w Opolu ukazuje się dwutygodnik pt. „Gazeta Górnos Śląska/Oberschlesische Zeitung”³³. Rozwój różnych form działalności kulturalnej i oświatowej Niemców w Polsce zaowocował w 1996 r. powołaniem do życia Niemieckiego Towarzystwa Oświatowego, którego celem jest rozwój oświaty, pielęgnacja wielokulturowości Śląska. Ponadto powstały równolegle – Górnos Śląskie Towarzystwo Charytatywne i Towarzystwo im. Elsnera³⁴.

Natomiast nowa polityka kulturalna państwa umożliwiła zaproszenie przez pisarzy polskich wspólnie z Instytutem Goethego w Warszawie na wieczory autorskie z pol-

²⁸ P. Baron, *Kultura i szkolnictwo mniejszości niemieckiej w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem Górnego Śląska*, [w:] *Polacy i Niemcy. Płaszczyzny i drogi normalizacji – kultura*, red. M. Lis, Opole 1994, s. 89–92.

²⁹ Dz.U. RP 1991, nr 95, poz. 425.

³⁰ P. Baron, *Zur Identität der deutschen Volksgruppe in Schlesien*, [w:] *De Ecclesia Silesiae. Festschrift zum 25 jährigen Bestehen der Apostolischen Visitatur Breslau*, red. von H. Unverricht, G. Keil, Sigmaringen 1997, s. 182.

³¹ *Ibidem*, s. 185.

³² D. Berlińska, P. Madajczyk, *Mniejszość niemiecka w Polsce*, [w:] *Mniejszości narodowe w Polsce. Praktyka po 1989 roku*, red. B. Berdychowska, Warszawa 1998, s. 113–114.

³³ „Wprost”, 19.12.1993, nr 51 z 19 grudnia 1993, s. 81. Zob. J. Bednarski, *Organizacje, instytucje i czasopisma mniejszości narodowych w Polsce*, „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa” 1992, t. 1, z. 1, s. 219.

³⁴ D. Berlińska, P. Madajczyk, *Mniejszość niemiecka...*, s. 96.

skimi i niemieckimi czytelnikami znanych niemieckich pisarzy, których korzenie rodzinne znajdują się na ziemiach uzyskanych przez Polskę w 1945 r. Byli wśród zaproszonych twórców obok Günthera Grassa i Christi Wolf, także Siegfried Lenz, Rolf Hochhuth, Martin Walser, Butho Strauss i Hans Magnus Enzensberger, czy – także z dawnej NRD – Günther de Bruyn, Hermann Kant i Jurek Becker³⁵. Ponadto w dniu 23 listopada 1996 r. w Rudzie Śląskiej po raz pierwszy po II wojnie światowej wystawiono na Górnym Śląsku sztukę teatralną w języku niemieckim³⁶. Organizowano letni wypoczynek dla dzieci i młodzieży (od 1995 r. do dziś poprzez IfA, Instytut Brückenschlag, BdV Thüringen, a od 2003 r. ze środków Fundacji Rozwoju Śląska kolonie w Pokrzywniej). W latach 2003, 2006 i 2009 – zorganizowano I, II i III Festiwal Kultury Mniejszości Niemieckiej, Pielgrzymki Mniejszości Narodowych na Górę św. Anny, konkursy i wystawy, a także w latach 1995 i 2002 – projekt Obóz Łambinowice oraz opublikowano album pt. *Cmentarz ofiar Obozu Pracy Łambinowice 1945–1946*³⁷.

Mniejszość niemiecka na Śląsku w ramach obowiązujących przepisów prawnych rozwinęła różne formy aktywności, m.in. poprzez udział w wyborach samorządowych³⁸ i parlamentarnych, uzyskując w latach 1991–1997 własnego przedstawiciela w Senacie RP oraz w latach 1991–2007 posłów, a następnie jednego posła w Sejmie RP³⁹, a także licznych radnych wojewódzkich (tylko w województwie opolskim)⁴⁰,

³⁵ „Polityka”, 7.01.1995, nr 1 (1966), s. 17.

³⁶ „Panorama” (Telewizja Polska Program 2) z 23 listopada 1996, godz. 18⁰⁰.

³⁷ http://www.vdg.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=140&Itemid=106, odczyt z dn. 18.11.2011.

³⁸ *Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym*, Dz.U. RP 1990, nr 16, poz. 95; *Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym*, Dz.U. RP 1998, nr 91, poz. 578; *Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa*, Dz.U. RP 1998, nr 91, poz. 576.

³⁹ W dniu 27 października 1991 r. na Komitet Wyborczy Mniejszości Niemieckiej oddano 132 tys. głosów, co pozwoliło uzyskać aż siedem mandatów w Sejmie. Posłami zostali: Bruno Kozak, Edmund Bastek, Georg Bryłka (od 1992 r. Edward Flak), Wilibald J. Fabian, Antoni Kost, Henryk Kroll i Helmut Paździor oraz jeden w Senacie (prof. Gerhard Bartodziej). W przyspieszonych wyborach do Sejmu 19 września 1993 r. (przy ordynacji większościowo-proporcjonalnej z preferencją dla mniejszości narodowych) uzyskano 110 tys. głosów i cztery mandaty poselskie (Joachim Czernek, Henryk Kroll, Roman Kurzbauer i Helmut Paździor) i jeden senatorski (prof. Gerhard Bartodziej). W 1997 r. zdobyto 82 tys. głosów i dwa mandaty poselskie (Henryk Kroll i Helmut Paździor). Podobnie było w 2001 r. (Henryk Kroll i Helmut Paździor) i 2005 r. (Ryszard Galla i Henryk Kroll). Zaś w wyborach w latach 2007 i 2011 uzyskano zaledwie jeden mandat poselski (Ryszard Galla). K. Kwaśniewski, *Przedstawiciele mniejszości narodowych w Sejmie i Senacie RP*, „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa”, t. 1 (1992), z. 1, s. 213–214; D. Matelski, *Niemcy w Polsce w XX wieku*, Warszawa–Poznań 1999; *Mniejszość niemiecka w Sejmie*, <http://prawica.net/node/2421>, odczyt z dn. 23.11.2011. W 2009 r. Henryk Kroll bezskutecznie ubiegał się o wybór do Parlamentu Europejskiego. <http://www.pkw.gov.pl/gallery/17/00/29/170029/obwieszczenie.pdf>, odczyt z dn. 23.11.2011.

⁴⁰ Niemcy opolscy w 1990 r. na zasadzie proporcjonalności obsadzili także 22 mandaty w 76-osobowym Sejmiku Samorządowym. Podobnie było 19 czerwca 1994 r. Zob. Z. Kurcz, *Mniejszość niemiecka w Polsce...*, s. 235–236.

powiatowych, miejskich i gminnych⁴¹. Wyrazem dobrej woli władz polskich było utworzenie (w ramach podziału kraju na 16 województw) latem 1998 r. województwa opolskiego, w którego sejmiku Niemcy byli reprezentowani przez 6–7 radnych⁴². Oceniając programy i obietnice wyborcze zgłaszane przez kandydatów mniejszości niemieckiej w Polsce w wyborach parlamentarnych i samorządowych można stwierdzić, iż koncentrowały się one głównie wokół spraw związanych ze społecznościami lokalnymi. Dotyczyły m.in. budowy wodociągów na wsi, telefonizacji, budowy lokalnych oczyszczalni ścieków i komunalnych wysypisk śmieci, wiercenia studni głębinowych i budowy zbiorników retencyjnych, poprawy nawierzchni dróg, modernizacji sieci energetycznych, robót kanalizacyjnych, a także wznoszenia ośrodków użyteczności publicznej (przedszkola, szkoły, świetlice, remizy strażackie), które służyć mają rozwojowi życia społeczno-kulturalnego i politycznego Niemców w Polsce. Wiele z tych inicjatyw było finansowanych ze środków RFN poprzez Fundację Współpracy Polsko-Niemieckiej oraz Fundację Rozwoju Śląska⁴³.

* * *

Mniejszość niemiecka w Polsce była stałym przedmiotem w rozmowach polityków Polski i Niemiec. Przedstawiciele mniejszości uczestniczyli we wszystkich spo-

⁴¹ W wyborach samorządowych 1990 r. kandydaci mniejszości niemieckiej uzyskali 380 spośród 1440 mandatów radnych (tj. 26,4%) w województwie opolskim. Pozwoliło to na posiadanie przez Towarzystwo swych reprezentantów w 35 gminach województwa opolskiego, w tym w 26 na uzyskanie bezwzględnej większości. Z. Kurcz, *Mniejszość niemiecka w Polsce...*, s. 235–236. W wyborach samorządowych 19 czerwca 1994 r. mniejszość niemiecka uzyskała 377 mandatów radnych, co stanowiło 26,3% ogółu radnych. „Myśl Polska” 1994, nr 36, s. 4. Wybory samorządowe przeprowadzone 11 października 1998 r. przebiegały już w nowych strukturach administracyjnych (16 województw podzielonych na powiaty grodzkie i ziemskie, a te z kolei na gminy miejskie i wiejskie). Na 321 186 głosów ważnych w województwie opolskim, na listę niemiecką oddano 67 921, co stanowiło 21,15% ogółu głosów ważnych. Pozwoliło to na uzyskanie 709 mandatów radnych (36,15%). Z kolei w województwie katowickim Niemcy zasiedli w Radzie Miasta Raciborza (dwóch radnych) oraz w Radzie Powiatu Raciborskiego (trzech radnych), a po jednym radnym zasiadzie w radzie Bytomia i Gliwic. „Schlesisches Wochenblatt”, 23–29.10.1998, nr 43 (342), s. 3 i nr 44 (343) z 30.10–5.11.1998, s. 3.

⁴² W wyborach 1998 r. Niemcy opolscy uzyskali 13 mandatów w sejmiku wojewódzkim. T. Zarzycki, *Wybory samorządowe w 1998 r.*, [w:] *Decentralizacja terytorialnej organizacji kraju – założenia, przygotowanie, ustawodawstwo*, red. G. Gorzelak, Warszawa 1999, s. 39–57 (tutaj s. 44) [<http://www.iss.uw.edu.pl/zarzycki/pdf/wyb1998.pdf>, odczyt z dn. 24.11.2011]. Zaś 27 października 2002 r. udało się mniejszości niemieckiej uzyskać 7 mandatów (Ryszard Galla, Horst Konecko, Bernard Gaida, Bruno Kosak, Roman Kolek, Krystian Adamik, Ryszard Donitza) w Sejmiku Województwa Opolskiego [„Biuletyn Samorządu Województwa Opolskiego” październik–grudzień 2002, nr 4 (36), X–XII 2002], w 2008 r. również 7 radnych (Norbert Rasch, Herbert Wincenty Czaja, Ryszard Hubert Donitza, Andrzej Kasiura, Alojzy Franciszek Kokot, Bruno Kosak, Józef Kotyś), a w 2010 r. 6 radnych (Norbert Rasch, Krystian Adamik, Herbert Wincenty Czaja, Ryszard Donitza, Hubert Kołodziej, Józef Kotyś). Zob. http://pl.wikipedia.org/wiki/Sejmik_Wojew%C3%B3dztwa_Opolskiego, odczyt z dn. 23.11.2011.

⁴³ Z. Kurcz, *Mniejszość niemiecka w Polsce...*, s. 238.

tkaniach polskich premierów (z wyjątkiem Jana Olszewskiego) z kanclerzami RFN⁴⁴. Niemcy polscy zrozumieli, że o wydarzeniach lat 1939–1945 i 1945–1989 pamięć musi być żywa, ale nie może prowadzić do wrogości wobec Niemiec czy Polski⁴⁵. Stali się Niemcy polscy pomostem między Warszawą a Berlinem.

Odrodzona i suwerenna Trzecia Rzeczypospolita po raz pierwszy w dziejach państwowości polskiej w XX w. stworzyła Niemcom polskim nieskrępowaną możliwość kultywowania języka i tradycji narodowej. Z kolei Niemcy zaakceptowali Polskę nie tylko jako kraj osiedlenia – lecz także jako – małą (prywatną) ojczyznę – *Heimat*, traktując Republikę Federalną Niemiec jako ideologiczną ojczyznę – *Vaterland*. Społeczeństwo polskie zaczęło traktować Niemców w Polsce jako trwałe element kulturowy i polityczny, który już nie jest wymierzony (rzeczywiście lub w sposób wyimaginowany) w integralność państwa polskiego. Również Kościół katolicki – idąc niejako śladem hierarchii obrządku ewangelickiego – zaakceptował swych wyznawców wypowiadających wyznanie wiary w brzmieniu: „Vater Unser im Himmel”. Władze państwowe i samorządowe ewolucyjnie zmieniają swoje nastawienie do mniejszości narodowych (w tym i do Niemców polskich), nie traktując ich już jako zła koniecznego lub przykrego spadku po zaborcach i okupantach – lecz jako normalnych obywateli państwa polskiego przyznających się do odmiennej od narodu większościowego (państwowego) czyli Polaków kultury i etniczności oraz języka ojczystego (*Muttersprache*).

O stosunkach polsko-niemieckie oraz ich perspektywie polski minister spraw zagranicznych Bronisław Geremek (1932–2008) powiedział, iż „Przed Polską stoi potrzeba nowego sformułowania stosunków z Niemcami – na miarę tego, które nastąpiło po podpisaniu traktatu polsko-niemieckiego i umożliwiło daleko idące pojednanie i poparcie Niemców dla naszych narodowych aspiracji. To tylko jedno z najbardziej pozytywnych zjawisk końca XX w. Obecnie problem sprowadza się do tego, w jaki sposób ponownie oprzeć nasze stosunki na wspólnych interesach i nie pozwolić, by polityczni oszuści wykorzystywali historię polsko-niemieckiej nieprzyjaźni do osiągnięcia swych celów politycznych i pozyskiwania poparcia społecznego”⁴⁶. Nie udało się tzw. IV Rzeczypospolitej zniszczyć kilkunastu lat pojednania między Polakami i Niemcami oraz zamrozić na trwałe dobrosąsiedzkich stosunków między Warszawą a Berlinem.

⁴⁴ K. Malinowski, *Polityka Republiki Federalnej Niemiec wobec Polski w latach 1982–1991*, Poznań 1997; idem, *Nierówne partnerstwo. Polska – Niemcy w Europie (1989–2000)*, Poznań 2001; B. Ociepka, *Związek Wypędzonych w systemie politycznym RFN i jego wpływ na stosunki polsko-niemieckie 1982–1992*, Wrocław 1997; eadem, *Niemieccy wypędzeni – wróg czy sprzymierzeniec?*, Warszawa 1999.

⁴⁵ Kanclerz Gerhard Schröder powiedział: „Niemcy o naszych interesach na wschodzie myśleć muszą zawsze, mówić – nigdy”, „Geopolityka” 2011, nr 4, s. 5.

⁴⁶ „Wprost”, 3.10.1998, nr 40, s. 20.

Do lamusa historii przeszły stare uprzedzenia, mity i stereotypy kulturowe (po stronie polskiej np. „Póki świat, światem – Nie będzie Niemiec Polakowi bratem!” („Polen und Deutsche werden nie Brüder werden”), a po niemieckiej: „Von den Italienern trennen uns die Alpen, von den Franzosen die Flüsse, von den Engländern das Meer, von den Polen nur der Haß” – czyli „Od Włochów dzielą nas Alpy, od Francuzów – rzeki, od Anglików – morze, od Polaków – tylko nienawiść!”)⁴⁷.

Ziścił się wariant optymistyczny – jaki nakreśliłem w 1999 r. w książce *Niemcy w Polsce w XX wieku*⁴⁸ – według którego mniejszość niemiecka stała się w ostatnich dwudziestu latach elementem spajającym stosunki polsko-niemieckie (pomostem), a poprzez zachowanie lojalności wobec państwa osiedlenia (Polski) oraz więzów kulturowych z ojczyzną (zjednoczonymi w 1990 r. Niemcami) – zachowała swoją tożsamość narodową. Pozwoliło to na rozpoczęcie i twórczą kontynuację rzeczywistego pojednania między obydwoma narodami skazanymi przez historię na wieczne sąsiedztwo.

Związkowi Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce w jego XX-lecie działalności *Ad multos annos!*

Wrocław, dnia 2 grudnia 2011 r.

Aneks 1*

STATUT ZWIĄZKU NIEMIECKICH STOWARZYSZEŃ SPOŁECZNO-KULTURALNYCH W POLSCE

uchwalony przez założycieli Związku Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych na zebraniu w Strzelcach Opolskich w dniu 12 lutego 1991 r.
z upoważnienia władz Niemieckich Towarzystw Społeczno-Kulturalnych zawartych w ich uchwałach (z późniejszymi zmianami).

ROZDZIAŁ I:

NAZWA, TEREN DZIAŁANIA I SIEDZIBA ZWIĄZKU STOWARZYSZEŃ

§ 1

Stowarzyszenie, zwane dalej Związkiem Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno Kulturalnych w Polsce, nosi nazwę: ZWIĄZEK NIEMIECKICH STOWARZYSZEŃ SPOŁECZNO KULTURALNYCH W POLSCE i jest osobą prawną.

⁴⁷ K. Lück, *Der Mythos von Deutschen in der polnischen Volksüberlieferung und Literatur*, Posen 1938, s. 25. Zob. szerzej: Z. Kłodnicki, *Relacje międzygrupowe – Niemcy i Polacy w przysłowiaach i zwrotach przysłowiowych*, [w:] *Mniejszość niemiecka w Polsce i Polacy w Niemczech*, red. W. Misiak, Wrocław 1994, s. 101–118.

⁴⁸ Zob. D. Matelski, *Niemcy w Polsce w XX wieku...*, s. 342–343.

* Brzmienie aneksu (z licznymi błędami) za tekstem źródłowym.

§ 2

Związek Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce, zwany dalej w skrócie: Związek Niemieckich Stowarzyszeń, działa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

§ 3

Siedzibą Związku Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce jest miasto Opole.

§ 4

Związek Niemieckich Stowarzyszeń używa pieczęci w języku polskim i niemieckim z napisem : „ZWIĄZEK NIEMIECKICH STOWARZYSZEŃ SPOŁECZNO-KULTURALNYCH W POLSCE – ZARZĄD”, „VERBAND DER DEUTSCHEN SOZIALKULTURELLEN GESELLSCHAFTEN IN POLEN – VORSTAND”.

ROZDZIAŁ II: CELE ZWIĄZKU I SPOSOBY ICH REALIZACJI

§ 5

Związek Niemieckich Stowarzyszeń spełnia następujące cele:

1. pośredniczy w rozwiązywaniu spraw pomiędzy poszczególnymi członkami Związku, w których zachodzi potrzeba uzgodnienia ich interesów;
2. reprezentowanie interesów członków Związku w stosunkach z polskimi organami państwowymi, samorządowymi, stowarzyszeniami i innymi polskimi organizacjami społecznymi i kulturalnymi;
3. reprezentowanie interesów członków Związku w stosunkach z organami państwowymi Republiki Federalnej Niemiec, z organami poszczególnych Krajów Związkowych i w stosunkach z niemieckimi przedstawicielstwami dyplomatycznymi i konsularnymi działającymi w Polsce;
4. reprezentowanie członków Związku przy nawiązywaniu i realizowaniu istniejącej partnerskiej współpracy między ich Stowarzyszeniami w Polsce a innymi polskimi stowarzyszeniami, między ich Stowarzyszeniami a stowarzyszeniami innych mniejszości narodowych w Polsce, między ich Stowarzyszeniami a stowarzyszeniami i organizacjami niemieckimi w Polsce i poza jej granicami, w szczególności w Niemczech jak również w innych krajach niemieckojęzycznych oraz z organizacjami innych mniejszości narodowych, także przez działalność gospodarczą;
5. pielęgnowanie i rozwój kultury i oświaty niemieckiej;
6. dbałość o rozwój mediów niemieckojęzycznych;
7. poszukiwanie i rozpoznawanie możliwości uzyskania wsparcia finansowego dla Związku i członków Związku.

§ 6

Związek Niemieckich Stowarzyszeń realizuje swe cele przez:

1. organizowanie spotkań pojedynczych w celu stworzenia warunków do negocjacji i przedstawienie propozycji co do sposobu kompromisowego załatwienia sprawy i sprawiedliwego uzgodnienia interesów;

2. uczestniczenie, zgłaszanie propozycji, wniosków i oświadczeń w sprawach krajowych i zagranicznych, w których zachodzi potrzeba zabezpieczenia i ochrony interesów członków Związku;
3. ułatwianie nawiązywania kontaktów zmierzających do nawiązywania stosunków współpracy między poszczególnymi członkami Związku a innymi stowarzyszeniami i organizacjami oraz udzielanie pomocy przy usuwaniu przeszkód w toku realizacji takiej współpracy;
4. informowanie swoich członków o najważniejszych sprawach występujących w bieżącej działalności Związku za pośrednictwem mediów, okólników jak również na odbywających się zjazdach ustnie;
5. prowadzenie działalności gospodarczej w rozmiarach służących realizacji celów statutowych;
6. organizowanie i podejmowanie działań służących pielęgnacji i rozwojowi kultury i oświaty niemieckiej;
7. organizowanie, koordynowanie działań wynikających z potrzeb życia społecznego na obszarze działania Związku;
8. pozyskiwanie środków finansowych niezbędnych do realizacji celów statutowych oraz podejmowanie decyzji co do podziału pozyskanych środków pomiędzy członków;
9. udział w życiu publicznym.

ROZDZIAŁ III:

NABYWANIE CZŁONKOSTWA, PRAWA I OBOWIĄZKI CZŁONKÓW ZWIĄZKU, UTRATA CZŁONKOSTWA I JEJ PRZYCZYNY

§ 7

1. Zwyczajnymi członkami Związku Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce mogą być Towarzystwa Społeczno Kulturalne Niemców w Polsce o charakterze organizacji wojewódzkich.
2. Członkami stowarzyszonymi w Związku Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno-Kulturalnych w Polsce mogą być:
 - a) Towarzystwa Społeczno Kulturalne Niemców, których zasięg ma charakter lokalny,
 - b) niemieckie organizacje branżowe współrealizujące cele Towarzystw Społeczno-Kulturalnych Niemców na danym terenie.
3. Członkami wspierającymi Związku Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno Kulturalnych w Polsce mogą być:
 - a) inne organizacje niemieckie w Polsce, których działalność ma charakter lokalny i ogólnokrajowy,
 - b) pokrewne do Związku organizacje zagraniczne mające chęć wspierać działalność ZNSSK w Polsce.

§ 8

1. O przyjęciu w poczet członków Związku decyduje Zjazd Delegatów poszczególnych Towarzystw wojewódzkich, który nosi nazwę „Rada Związku Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno Kulturalnych w Polsce”.
2. Przyjęcie następuje na podstawie uchwały Rady Związku.

3. Członkowie Związku Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno Kulturalnych w Polsce reprezentowani są w jego władzach na zasadach określonych w niniejszym statucie.

§ 9

1. Członkami Związku mogą być Towarzystwa Społeczno –Kulturalne Niemców w Polsce i inne organizacje wymienione w § 7. pkt. 1, 2 i 3 na podstawie uchwały swego zarządu mówiącej o gotowości wstąpienia do Związku.

2. Przyjęcie następuje na posiedzeniu Rady Związku zwykłą większością głosów przy obecności dwóch trzecich uprawnionych do głosowania.

3. W razie wydania uchwały odmawiającej przyjęcia, ubiegający się o członkostwo w Związku może po upływie sześciu miesięcy od daty powzięcia odmownej uchwały ubiegać się ponownie o przyjęcie do Związku.

§ 10

Członek Związku ma prawo:

1. wybierać i być wybieranym do władz Związku;
2. korzystać z lokalu, urządzeń i środków Związku na zasadach określonych przez Zarząd Związku;
3. wystąpić ze Związku przez złożenie pisemnego oświadczenia Zarządowi Związku.

§ 11

Członek Związku Niemieckich Stowarzyszeń jest zobowiązany w sposób sumienny i godny:

1. brać udział w pracach podjętych dla realizacji statutowych celów i zadań Związku;
2. przestrzegać postanowień niniejszego Statutu oraz uchwał i innych aktów decyzyjnych wewnętrznych Związku;
3. wpłacać terminowo składki członkowskie.

§ 12

1. Utrata członkostwa Związku Niemieckich Stowarzyszeń następuje w wypadkach:

- 1.1. rozwiązania Związku;
- 1.2. wystąpienia członka ze Związku;
- 1.3. skreślenia członka z listy członków Związku z powodu długotrwałego, zawinionego nieuczestniczenia w pracach Związku lub niezapłacenia składek członkowskich przez okres dłuższy niż trzy miesiące;
- 1.4. wykluczenia członka ze Związku z powodu rażąco zawinionego naruszenia Statutu, uchwał i innych aktów decyzyjnych władz Związku, bądź działania na szkodę Związku.

2. W przypadkach opisanych w ustępie 1 pkt. 3 i 4 niniejszego paragrafu, członkostwo w Związku może zostać zawieszono do czasu podjęcia ostatecznej uchwały w sprawie.

§ 13

1. Utrata członkostwa stowarzyszenia w Związku nie następuje na skutek ustąpienia, śmierci lub odwołania delegata do Rady Związku. Podmiot delegujący wybierze w takiej sytuacji nowego delegata w trybie określonym w niniejszym statucie.

2. W przypadku ustąpienia, śmierci lub odwołania delegata, mandat wygasa. Jeśli taka osoba była członkiem Zarządu lub Komisji Rewizyjnej, Rada Związku przeprowadza na najbliższym posiedzeniu wybory uzupełniające.

3. Wygaśnięcie mandatu potwierdza Zarząd Związku uchwałą.

§ 14

1. Uchwałą w sprawie skreślenia lub wykluczenia członka z listy członków Związku podejmuje Rada Związku zwykłą większością głosów przy obecności co najmniej dwóch trzecich członków Rady, a w sytuacjach nagłych również Zarząd Związku.

2. Od uchwały Zarządu skreślony lub wykluczony może w terminie czternastu dni od doręczenia mu uzasadnionej decyzji o wykluczeniu odwołać się do Rady Związku, która rozstrzyga ostatecznie.

3. Przepisy ustępów 1 i 2 w związku z § 12 ust. 1 pkt. 3 i 4 i ust. 2 stosuje się odpowiednio wobec delegatów, członków Zarządu i Komisji Rewizyjnej.

ROZDZIAŁ IV:

WŁADZE ZWIĄZKU NIEMIECKICH STOWARZYSZEŃ, ICH WYBÓR, UZUPEŁNIANIE ICH SKŁADU ORAZ ICH KOMPETENCJE

§ 15

Władzami Związku Niemieckich Stowarzyszeń są:

1. Zjazd Delegatów Niemieckich Towarzystw Społeczno Kulturalnych w Polsce zwany „Radą Związku Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno Kulturalnych w Polsce”;
2. Zarząd Związku Niemieckich Stowarzyszeń w Polsce;
3. Komisja Rewizyjna.

§ 16

1. Najwyższą władzą Związku jest Rada Związku Niemieckich Stowarzyszeń Społeczno Kulturalnych w Polsce. W skład Rady wchodzi:

- pięć osób delegowanych przez Zarząd Towarzystwa Społeczno Kulturalnego Niemców na Śląsku Opolskim,
- cztery osoby delegowane przez Zarząd Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Niemców w województwie Śląskim,
- dwie osoby delegowane przez Związek Stowarzyszeń Niemieckich w b. Prusach Wschodnich w województwie Warmińsko-Mazurskim,
- po jednej osobie delegowanej przez Towarzystwo Społeczno Kulturalne Mniejszości Niemieckiej w województwie Zachodnio Pomorskim, Związek Mniejszości Niemieckiej w województwie Pomorskim, Związek Ludności Pochodzenia Niemieckiego w województwie Kujawsko Pomorskim, Towarzystwo Społeczno Kulturalne Mniejszości Niemieckiej w województwie Wielkopolskim, Niemieckie Towarzystwo Kulturalno Społeczne w województwie Łódzkim, Towarzystwo Społeczno Kulturalne Mniejszości Niemieckiej w województwie Lubuskim, Niemiecki Towarzystwo Społeczno Kulturalne w województwie Dolnośląskim.

2. Kadencja delegowanego członka trwa 4 lata, po upływie kadencji członek Rady działa do dnia delegowania bądź wyboru nowego członka rady.

3. Rada Związku Niemieckich Stowarzyszeń odbywa swoje zwyczajne zjazdy wg potrzeb, jednak nie rzadziej niż dwa razy w roku kalendarzowym. Na wniosek 2/3 członków Rady albo też na wniosek komisji rewizyjnej mogą być zwołane zjazdy nadzwyczajne. W tym przypadku Zarząd ma obowiązek zwołać Zjazd Nadzwyczajny w terminie jednego miesiąca od daty zgłoszenia wniosku.

4. Rada podejmuje uchwały zwykłą większością głosów przy obecności co najmniej połowy obecnych uprawnionych do głosowania, chyba że z postanowień niniejszego statutu wynika co innego.

§ 17

Do zadań Rady Związku należy:

1. rozpatrywanie sprawozdań Zarządu Związku, Komisji Rewizyjnej oraz udzielanie absolutorium ustępującemu Zarządowi Związku;

2. wybór Zarządu Związku w składzie od pięciu (5) do ośmiu (8) osób z tym, że w skład Zarządu z mocy niniejszego statutu wchodzi 3 osoby wybrane spośród delegatów Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego na Śląsku Opolskim, 2 osoby wybrane spośród delegatów Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Niemców w Województwie Śląskim, 2 osoby wybrane spośród delegatów Związku Stowarzyszeń Niemieckich w b. Prusach Wschodnich w Województwie Warmińsko-Mazurskim, Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Mniejszości Niemieckiej w województwie Zachodniopomorskim, Związku Mniejszości Niemieckiej w województwie Pomorskim i Związku Ludności Pochodzenia Niemieckiego w Województwie Kujawsko-Pomorskim, 1 osoba wybrana spośród delegatów Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Mniejszości Niemieckiej w województwie Wielkopolskim, Niemieckiego Towarzystwa Kulturalno-Społecznego w województwie Łódzkim, Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Mniejszości Niemieckiej w województwie Lubuskim i Niemieckiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego w województwie Dolnośląskim oraz Komisji Rewizyjnej w składzie trzech (3) osób, na okres 4 lat;

3. uchwalenie Statutu Związku oraz wprowadzenie zmian w jego treści;

4. wytyczenie głównych kierunków prac Związku;

5. ustalanie wysokości składek członkowskich oraz wpisowego;

6. podjęcie uchwały o rozwiązaniu Związku;

7. podejmowanie uchwał w innych sprawach przewidzianych w niniejszym Statucie.

§ 18

1. Organem kierującym Związkiem w okresach między zjazdami Rady jest Zarząd Związku Niemieckich Stowarzyszeń.

2. Zarząd Związku jest właściwy we wszystkich sprawach statutowo nie zastrzeżonych na rzecz innych władz Związku, a w szczególności:

2.1. wybiera i odwołuje ze swego grona przewodniczącego – Prezydenta Związku – na okres 2 lat; ponowny wybór w tej samej kadencji Zarządu jest dopuszczalny za zgodą większości członków Zarządu, zastępcę przewodniczącego; pozostałe osoby występują w Zarządzie jako jego członkowie.

- 2.2. opracowuje plany działalności Związku zgodnie ze Statutem i uchwałami Rady Związku, zabezpiecza ich realizację przy pomocy członków Niemieckich Towarzystw, a także w toku tych działań z doradztwa osób nie będących ich członkami;
 - 2.3. zwołuje Zjazd Rady oraz uchwała zasady jego przebiegu;
 - 2.4. (skreślony);
 - 2.5. sprawuje zarząd majątkiem Związku;
 - 2.6. ustala budżet Związku, odpowiada za prawidłową jego realizację oraz sprawozdawczość
 - 2.7. może zatrudniać i zwalniać pracowników etatowych Związku, ustala zakresy ich czynności, nadzoruje wykonywanie obowiązków pracowniczych i wnioskuje o pociągnięcie do odpowiedzialności;
 - 2.8. składa raz w roku sprawozdanie ze swej działalności Radzie; na jej żądanie może to czynić wcześniej i częściej.
3. Posiedzenia Zarządu Związku odbywają się w miarę potrzeby, ale nie rzadziej niż cztery razy w roku. Mogą się odbywać również poza siedzibą Zarządu.
4. Przewodniczący Zarządu Związku:
- 4.1. wołuje posiedzenia Zarządu Związku;
 - 4.2. organizuje prace Zarządu i kieruje bieżącymi sprawami Związku; czynności te wymagają zatwierdzenia na najbliższym posiedzeniu Zarządu Związku;
 - 4.3. załatwia inne czynności przewidziane w dalszych przepisach niniejszego Statutu;
 - 4.4. w przypadku jego nieobecności posiedzenie może zwołać jego zastępca.

§ 19

1. Do zadań Komisji Rewizyjnej Związku należy:
 - 1.1. dokonanie wyboru przewodniczącego tej Komisji i jego zastępcy;
 - 1.2. skontrolowanie przynajmniej raz w roku działalności statutowej i finansowej oraz stanu majątkowego Związku Towarzystw;
 - 1.3. składanie na zjeździe Rady raz w roku sprawozdania ze swej działalności i zgłaszanie stosownych wniosków;
 - 1.4. zwoływanie nadzwyczajnych posiedzeń Zarządu i Rady Związku w wypadku stwierdzenia istotnych nieprawidłowości w działalności Związku;
 - 1.5. podejmowanie czynności służących analizie i wyjaśnianiu nieprawidłowości w działaniach organizacji, członków Związku.
2. Członkowie Komisji Rewizyjnej mają prawo brać udział w posiedzeniach Zarządu Związku z głosem doradczym.

ROZDZIAŁ V: REPREZENTOWANIE ZWIĄZKU NIEMIECKICH STOWARZYSZEŃ, ZACIĄGANIE ZOBOWIĄZAŃ MAJĄTKOWYCH, WARUNKI WAŻNOŚCI I TRYB GŁOSOWANIA

§ 20

Związek Niemieckich Stowarzyszeń jest reprezentowany na zewnątrz przez przewodniczącego Zarządu, a w jego zastępstwie przez innego upoważnionego przez Zarząd członka Zarządu lub Rady.

§ 21

1. Oświadczenia woli w imieniu Związku w zakresie zarządu mieniem, a także w innych sprawach statutowych Związku składają dwaj członkowie Zarządu Związku lub jeden członek tego Zarządu i osoba upoważniona na podstawie pełnomocnictwa (pełnomocnik).

2. Zarząd Związku może udzielić Prezydentowi Związku bądź Dyrektorowi Biura upoważnienia do jednoosobowego składania oświadczeń woli w zakresie prowadzenia bieżącej działalności Związku.

3. Jeżeli czynność prawna przekraczająca zakres bieżącej działalności Związku może spowodować powstanie zobowiązań majątkowych, do jej skuteczności potrzebna jest wstępna akceptacja Dyrektora Biura, a w razie jej braku lub odmowy – uchwała Zarządu.

§ 22

Jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej:

1. uchwały Zarządu i Komisji Rewizyjnej podejmowane są w głosowaniu jawnym zwykłą większością głosów, w obecności co najmniej połowy składu osobowego. Uchwały Rady podejmowane są w głosowaniu jawnym zwykłą większością głosów w obecności co najmniej połowy składu osobowego, a w drugim terminie, wyznaczonym nie później niż po siedmiu dniach – w obecności co najmniej jednej trzeciej składu osobowego. Głosowanie tajne zarządza się, jeżeli jedna z osób uprawnionych tego żąda;

2. głosowanie wyborcze jest tajne chyba, że wszyscy obecni na posiedzeniu delegacji wyrażą zgodę na głosowanie jawne, decyduje zwykła większość głosów; w razie równości głosów przeprowadza się ponowne głosowanie, a przy powtórnej równości głosów decyduje wynik losowania;

3. członkowie określonej władzy (organu) Związku powiadamiani są o terminie i miejscu posiedzenia w sposób zwyczajowo przyjęty w Związku, nie później niż na jeden tydzień przed zamierzonym posiedzeniem listem poleconym;

4. obrady władz Związku są protokołowane; do protokołu załącza się teksty podjętych decyzji i uchwał; protokoły przechowuje według kolejności Zarząd Związku.

ROZDZIAŁ VI:

SPOSÓB UZYSKIWANIA ŚRODKÓW FINANSOWYCH ORAZ USTANAWIANIA SKŁADEK CZŁONKOWSKICH I WPISOWEGO

§ 23

Środki finansowe Związku pochodzą z:

1. składek członkowskich i wpisowego poszczególnych Towarzystw;
2. darowizn, spadków, zapisów, dochodów z majątku Związku oraz ofiarności publicznej;
3. dotacji i subwencji;
4. prowadzenia działalności gospodarczej;
5. realizacji zadań publicznych.

§ 24

1. Wysokość składek członkowskich i wpisowego ustala Rada Związku.

2. Składki członkowskie płatne są w okresach kwartalnych, a wpisowe w terminie jednego miesiąca po przyjęciu na członka Związku.

§ 24 a

Zabrania się:

- udzielania pożyczek lub zabezpieczania zobowiązań majątkiem stowarzyszenia w stosunku do ich członków, członków organów lub pracowników oraz osób, z którymi pracownicy pozostają w związku małżeńskim albo w stosunku pokrewieństwa lub powinowactwa w linii prostej, pokrewieństwa lub powinowactwa w linii bocznej do drugiego stopnia albo są związani z tytułu przysposobienia, opieki lub kurateli, zwanych dalej „osobami bliskimi”,
- przekazywania majątku stowarzyszenia na rzecz ich członków, członków organów lub pracowników oraz ich osób bliskich, na zasadach innych niż w stosunku do osób trzecich, w szczególności jeżeli przekazanie to następuje bezpłatnie lub na preferencyjnych warunkach,
- wykorzystywania majątku stowarzyszenia na rzecz ich członków, członków organów lub pracowników oraz ich osób bliskich, na zasadach innych niż w stosunku do osób trzecich, chyba że to wykorzystanie bezpośrednio wynika ze statutowego celu stowarzyszenia,
- zakupu na szczególnych zasadach towarów lub usług od podmiotów, w których uczestniczą członkowie stowarzyszenia, członkowie ich organów lub pracownicy oraz ich osoby bliskie.

ROZDZIAŁ VII:

ZASADY DOKONYWANIA ZMIAN STATUTU, SPOSÓB ROZWIĄZYWANIA SIĘ ZWIĄZKU TOWARZYSTW

§ 25

1. O zmianie niniejszego statutu oraz o rozwiązaniu Związku decyduje Rada Związku w głosowaniu tajnym, większością (2/3) głosów w obecności co najmniej dwóch trzecich (2/3) składu osobowego a w drugim terminie, wyznaczonym nie później niż po siedmiu dniach w obecności co najmniej połowy składu osobowego.

2. W razie podjęcia uchwały o rozwiązaniu Rady, Rada ta podejmuje jednocześnie uchwałę o przeznaczeniu swojego majątku na cele Towarzystw i wybiera komisję likwidacyjną do jego likwidacji.

ROZDZIAŁ VIII:

POSTANOWIENIA KOŃCOWE

§ 26

1. Związek może być członkiem organizacji międzynarodowych stanowiących jego odpowiednik, zrzeszających niemieckie stowarzyszenia społeczno-kulturalne, a także innych organizacji międzynarodowych grupujących mniejszości narodowe i etniczne.

2. Uchwałę o wstąpieniu podejmuje Rada Związku.

3. W sprawach nie unormowanych niniejszym Statutem obowiązują przepisy ustawowe dotyczące stowarzyszeń w Polsce.

§ 27

1. Administracyjno-techniczną obsługę Związku sprawuje Biuro Związku którym kieruje Dyrektor Biura Związku powołany i odwołany przez Zarząd Związku.

2. Dyrektor Biura realizuje uchwały Zarządu i działa w granicach budżetu ustalonego przez Zarząd.

3. Zasady zatrudnienia i wynagradzania pracowników Biura ustala Zarząd Związku w porozumieniu z Dyrektorem Biura.

Źródło: http://www.vdg.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=18&Itemid=28, odczyt z dn. 18.11.2011.